

Szeged lett az én Szibériám

— MONDJA KENDE PÉTER, LAPUNK EGYKORI MUNKATÁRSA

— Kolléga úr, szeretettel köszöntelek Szegeden, egykori lapod, a Délmagyarország városában! Arra kérek, meséld el számitésed történetét!

— A Magyar Dolgozók Pártja központi lapjának, a Szabad Népek voltam szerkesztője, amikor egyik pillanatról a másikra, bár nem teljesen váratlanul, közölték: a párt Szegedre helyez, a Délmagyarországhoz. 1955 februárjában költöztem ide és kilenc hónapig dolgoztam a lapodnál. Eltávolításom oka egyértelmű volt: nagyon tevékenyen részt vettem a Nagy Imre-féle reformvonal támogatásában. Amikor Nagy Imre politikája visszaszorult, azonnal megindult a tisztogatás a szerkesztőségben.

— Van annak írásos nyoma, hogy számitésedbe küldtek?

— Az egész akciónak volt egy fontos írásos nyoma. Amit most mondom, az kevésbé ismert tény: az 1956-os események egyik előzménye az, ami a Szabad Nép szerkesztőségében történt 1954 októberében. Az újságírók között szinte egységesnek mondható vélemény alakult ki arról, hogy a Nagy Imre-féle reformpolitikát szabotálja a Rákosi—Gerő-klikk, tehát föl kell lépniük a „belső hátráltatás” ellen. Ebben a szellemben tartottunk egy kettő vagy háromnapos taggyűlést, melyen az akkori gárda minden fontos személyisége kifejtette a nézetét. A hozzászólók nagy része reformpárti volt és csak a kisebbik hányad óvatoskodott. A taggyűlés egészét a jegyzőkönyv alapján a felsőbb pártszervek lázadásnak minősítették és megpróbálták — a szokásos módszerekkel — a szerkesztőség tagjait önkritikára kényszeríteni. Ennek a mozgásnak a középpontjában álltam, lévén a szerkesztőségi pártszervezet titkára.

— Belegondolva abba, hogy most viszont politológus vagy egy párizsi egyetem, különösen érdekes lehet megválaszolásod története.

— Egy kollégám távozása után, három hónappal a lázadásnak minősített taggyűlés előtt lettem a párt helybéli titkára. Ezt valószínűleg annak köszönhettem, hogy az 1953 utáni időkben elég keményen bíráltam a szerkesztőségben belüli diktatórikus viszonyokat, amelyeket az azóta elhunyt Béthlen Oszkár teremtett meg. Mivel bíztam bennem a szerkesztőség, elvállaltam a párttitkárságot, de csak időlegesen, mert rengeteg dolgom volt, mint a lap külpolitikai szerkesztőjének.

— Gondolom, mivel te voltál a párttitkár, az elsők között rakták ki a szűrődet.

— Olyannyira, hogy velem kezdtek a tisztogatást, mivel nem voltunk hajlandók önbírálatot gyakorolni. Egy karácsony előtti napon éppen írtam a német kérdést tagláló harmincadik publicisztikámat, amikor közölték velem, hogy azonnali hatállyal eltávolítanak...

— Ki hozta a hírt?

— Korom Imre, a lap főszerkesztő-helyettese, aki azért azt megengedte, hogy befejezzem a másnapi vezércikket. A publicisztika elkészült, meg is jelent, összecsomagoltam és azután többet nem is jártam abban az épületben. Azaz a forradalom alatti napokban kíváncsiságból megnéztem, hogy milyen viszonyokat teremtett az október 23-i robbanás.

— Mit láttál a házban?

— A nagygyűlés után bementem a barátaimhoz a Magyar Nemzet szerkesztőségébe, ahol tanácsot kértem a kollégáimtól. Boldizsár Ivánnal, Losonczy Gézával és másokkal. Éreztem, hogy a helyzet hihetetlenül feszültté vált, de még nem is sejtettük, hogy mi történhet még a városban. Losonczy elment később a pártközpontba, hogy beszéljen Nagy Imrével — őt soha többé nem láttam.

— És mit tudtak tenni az újságírók akkor, amikor teljessé vált a zűrzavar?

Letettük a villát és odamentünk

— Forradalom ide, forradalom oda, megéheztünk. Lementünk a New York kávéházba vacsorázni és már ettünk, amikor jött egy feldúlt arcú ember, aki azt mondta: „ha maguk újságírók, akkor velem jönnek, folyik a magyar vér a Rádiónál”. Letettük a villát és odamentünk.

— Akkor még lóttek, ugye?

— Igen, elég erős lövöldözés folyt, ezért mi is behúzódtunk a kapuk mögé. Visszafelé jövet láttam, hogy betörték a Szabad Nép székházában a kaput, a földszinti kirakatokat és ezeken áramlik ki-be a nép. A földszinten, a betört ablaküvegek mögött néhány halott feküdt, fölrvatalozva: a forradalom első áldozatai. Kísérteties volt, ahogy a felzaklatott tömeg hullámozott a halottak körül egy fölfoghatatlan dráma előzetével. Szóval ez volt az egyetlen alkalom, amikor a régi szerkesztőség épületében jártam a távozásom után.

— Mielőtt visszatérnénk Szegedre, hadd kérdezzem meg: milyen viszonyban voltál Nagy Imrével?

— Személyes viszony köztem és Nagy Imre között nem volt, én csak újságíróként ismertem. Tehát nem tartoztam ahhoz a csoporthoz, amit ma Nagy Imre körének neveznek, inkább csak kültag voltam. Az 1953—54-es időkben nagyon szimpatikusnak tartottam Nagy Imre gondolatait, később azonban eltávolodtam a kommunizmus minden formájától. Ezért 56-ban nem éreztem, hogy a rendszer összeomlása engem személy szerint érint, azaz kívül helyeztem magam a fennálló politikai rendszeren. Az az újság, amit néhány barátommal a forradalom alatt alapítottam — a Magyar Szabadság — már nem volt Nagy Imre-párti, inkább független szocialista, amely jóindulattal kísérte figyelemmel Nagy Imre törekvéseit.

— Órákat beszélhetnék még erről, de itt, a Bibó-konferencia rövid szünetében felő, hogy nem jut idő a „délmagyaros” hónapok megtárgyalására.

— 1954 decemberétől néhány hétig otthon voltam, részben azért is, mert megbetegedtem. A kényszerszabadság után tudtam meg, hogy a szerkesztőség vezetésének döntése végleges: Szeged lett az én Szibériám. De ez nem jelenti azt, hogy a város ismeretlen terület lett volna számomra, mert 1945-tavasán, mikor Budapest még romokban volt, idejöttem a tanulmányaimat befejezni és itt érettségiztem. Szeged azért is emlékezetes számomra, mert itt csapott meg először a kommunizmus szele, mivel beléptem a MADISZ-ba, a fiatalok bevitték a kommunista pártba. Ez 1945 májusában történt.

— Tehát Szeged nem volt ismeretlen vidék.

— Mégis büntetésként osztották ki rám és ezt én is így éreztem. A lap akkori szerkesztőjének, Nagy Pálnak világosan megmondták, hogy vezető tisztséget nem tölthet be az újságnál, de tapasztalt emberként sejtette, hogy ez a büntetés nem tarthat örökké, hiszen velem kapcsolatban politikai döntés született. Ezért nem viselkedtem velem kegyetlenül, sőt kereste a középutat a hatalmi szándék képviselője és az én személyem megvédése között. Azt például érezte velem, hogy sejt: nekem még van jövőm. Barátságos megneemtámadási viszony alakult ki közöttünk, és jó kapcsolatban voltam az elődeiddel is...

— ... akik közül néhányan úgy emlékeznek rád, hogy sokat hallgatál, csendben olvasál és tartózkodtál a munkáidól.

— A jellemzés tökéletesen megfelel a valóságnak. Ha megkértek rá, akkor írtam, ha nem, akkor nem erőltettem a dolgot, mivel én egészen másra fordítottam az időmet. Ugyanis nagyon fiatalon lettem újságíró, ami azt is jelenti, hogy abbahagytam az egyetemi tanulmányaimat, s itt, Szegeden próbálko-

tam újra az egyetemmel. De nem az elhagyott történelem-szociológiai szakpár főlvetelével, hanem a matematikával. Nos, ebbe beletört a bicskám.

— Gondolom, a zene is érdekelt.

— Régen rengeteget zongoráztam, most már kevesebbet, de a zenét nagyon szeretem, ma is rengeteget járok operába.

— Szegeden is jártál?

— Minden operaelőadásra elmentem, emlékszem egy kitűnő Carmenre. Akkor egy nagyszerű vezetője volt a társulatnak, Vaszy Viktor nevét nem felejttem el.

Nem Szegednél, hanem Bajánál

— És a matematikai helyett tanultál valamit mást?

— Igen, mert beiratkoztam a budapesti közgazdasági egyetemre, de ezt sem tudtam befejezni, mert közbejött a forradalom, így jóval később, Franciaországban szereztem szociológiai doktorátust.

— A helybeli vezetők hogyan fogadták téged, a számitésedbe küldött fővárosi tollforgatót?

— Azt tudtam, hogy a megyei párttitkár, Németh Károly ellenőri és felügyeli a munkámat. Behívatott és figyelmeztetett, hogy jó lenne, ha azokat a tevékenységeket, amiket a fővárosban végeztem, itt szüneteltetném. Ezt könnyű szívvel megígértem neki, mert nem volt céloom, hogy a rebellio szellemét áthozzam Szegedre. Márcsak azért sem, mert nem kerestem a kapcsolatokat a szegediekkel, hiszen a családom Pesten élt és én csak átmenetnek ítéltam a helyzetem. Egyébként albertben laktam, ezt a polgármester szerezte nekem. Ez azért érdekes, mert ebben a lakásban megismerkedhettem olyanokkal, akik akkor jöttek haza a kitelepítésből.

— Kinek a nevéét őrizted meg az emlékezetedben?

— Nagyon jó barátságban voltam Ökrös Lászlóval, az olvasószerkesztővel, aki független szellem, kitűnő újságíró és jó ember volt. Később hébe-hóba levelet váltottunk, s 1987-ben, amikor először jöttem haza, meglátogattam lágymányosi lakásán. Sajnos akkor már nagyon beteg volt és érezni lehetett, hogy csak hónapjai lehetnek hátra. Ökröst azért is szerettem, mert mindenre, ami hivatalos volt, csak legyintett. Nem ezért, hanem teljesítményét értékelve mondhatom, hogy Ökrös a háború utáni újságírás jelentős alakja volt.

— Az anekdota szerint valahol Szeged környékén hagytad el az országot.

— Dél felé mentem, ez igaz, de Baja alatt léptem át a határt. Ez 1957 januárjának legvégén történt, tehát elég későn, mert bíztam abban, hogy az az állapot, amit a második szovjet bevonulás teremtett, nem lesz végleges. Biztam egy kompromisszumos megoldásban, de úgy látszik, ez több mint harminc év után következhetett csak be.

— Most pedig Párizsban kortörténetet és politológiát oktatsz, immár évről-évre szerkeszted a Magyar Füzeteket, járod a világot és a magyar emigráció egyik szellemi vezére vagy. Haza-haza-jársz, így talán arra is lesz lehetőség, hogy egyszer a kinti éveidről is elbeszéljünk. Köszönöm, hogy rendelkezésünkre álltál!

— Én is köszönöm az érdeklődést és tisztelettel üdvözölöm egykori olvasómat!

DLUSZTUS IMRE

DM-EXKLUZÍV

Egyetlen lehetőségünk: a „harmadik út”

A Bibó István emlékére megrendezett Nemzet és demokrácia konferencia első napi előadás-sorozatában Bíró Zoltán (az MDF ügyvezető elnöke, a Hírel főszerkesztője, a JGYTF irodalom tanszékének tanára) Harmadik út — saját út címmel tartott vitaindító előadást. Bibó István „harmadik út” elgondolásának az az alapja, hogy sem a nyugati, sem a keleti nagyhatalmak társadalmi formációi nem adnak megoldást egy magyar, demokratikus állam megszervezéséhez. Vagyis nekünk a magyar valóságból kell kiindulni, s az adott lehetőségekből fölépíteni egy magyar demokráciát.

— Hányféle „harmadik út” létezik?

— Én azt gondolom, hogy a „harmadik út” nagyjából egyféle. Legfeljebb a „harmadik út” teóriáján, gondolatrendszerén belül lehet többféle árnyalat. Lehetnek árnyalatnyi, de a maguk módján lényeges különbségek is abban — és ez teljesen természetes —, hogy a „harmadik megoldás”-on belül milyen társadalmat képzelünk el a magyarság számára. Nyilván, egy keresztény demokráta nem pontosan ugyanazt képzele el, mint mondjuk én, aki nem vagyok hívő. De egészében véve a „harmadik út” gondolata egy viszonylag egységes és teljes értékű gondolatrendszer.

— Mi a viszonya Bibó Istvánnak és Németh Lászlónak a „harmadik út” gondolatában?

— Bibó és Németh László között rendkívül szoros szellemi kapcsolat van, mely részben A minőség forradalmára megy vissza, tehát a '45 előtti Németh László-művekre és gondolatokra, részben pedig a '45 után kialakult helyzetre. '45 után Németh elhallgatott, Bibó viszont megszólalt. Németh László levelezése tanúsítja, hogy ő Bibót tartotta a hozzá legközelebb álló gondolkodónak, sőt, a „legmagasabb rendűnek”. Bibó viszont megvédte a háború alatt Némethet, a művei miatt őt ért támadásokkal szemben. De nem volt szoros emberi kapcsolat: itt valóban a szellemi kapcsolat működött, bizonyos értelemben egész korszakokon át.

— Milyen esélyt lát ma a „harmadik út” politikára?

— Előadásomban azt igyekeztem kifejtetni, hogy nem is annyira esély van rá: inkább karkötvetmény. Mi megint kényszerhelyzetben vagyunk, mint mindig, és ebben a kényszerhelyzetben jobb megoldást nem látok, mint egy „harmadik út” megoldást. Mert vagy visszacsatlakozunk, vagy visszacsatlakoztatnak bennünket ahhoz a despotikus, bürokratikus intézményrendszerhez és politikai uralomhoz, melyből éppen kifelé készülünk. Vagy ha magunkra akarnánk venni egy teljesen liberális, nyugati típusú társadalmi modellt, akkor azon nyomban beigazolódna, hogy nem tudjuk magunkra venni. Ha mégis magunkra erőltetnénk, aminek nincs esélye, akkor működésükre lenne. Tehát itt nincs más lehetőség: nem a svédországi, nem a franciaországi modellt kell választani, s nem a szovjet vagy az NDK modellt, hanem megtalálni a „harmadik megoldást”, ami ennek az országnak itt és most, ezek között a körülmények között megfelelő és perspektívát is jelent. És ekkor jönnek a félreértések. Amikor mi „har-

madik utat”, vagy különösen, ha „saját utat” mondunk, ez azt sejteti, mintha valami egészen sajátos magyar útról beszéljünk. Holott csak arról van szó: nekünk való út kell. Valószínű azonban, hogy ez megfelelhette a közép-európai térség más népeinek is.

— A magyar nemzet jelenlegi potenciálja elegendő-e a „harmadik út” bejárásához?

— Nem tudom. Ez a legnagyobb kétely bennem. Ami nem azt jelenti, hogy nem látok elég életrevalóságot ebben a népből, sőt, azt gondolom, hogy sokkal nagyobb az életrevalósága, mint ahogyan azt sokan állítják róla. De ez annak a kérdése is, hogy a magyar szellemi élet és a magyar politikusok mire képesek ebben a helyzetben. Képesek-e felszabadítani az energiákat? Mert ha nem, akkor itt sok minden lehet, csak éppen jó megoldás nem. Hogy a környezet, hogyan fog ebbe beleszólni? Egyelőre ösztönöz erre. De azt nem tudhatjuk biztosan, hogy ez a közvetlen környezet, a „táborbeli” — változik-e adott esetben, s így módon a magyar folyamatok elé éppenséggel akadályokat gördít.

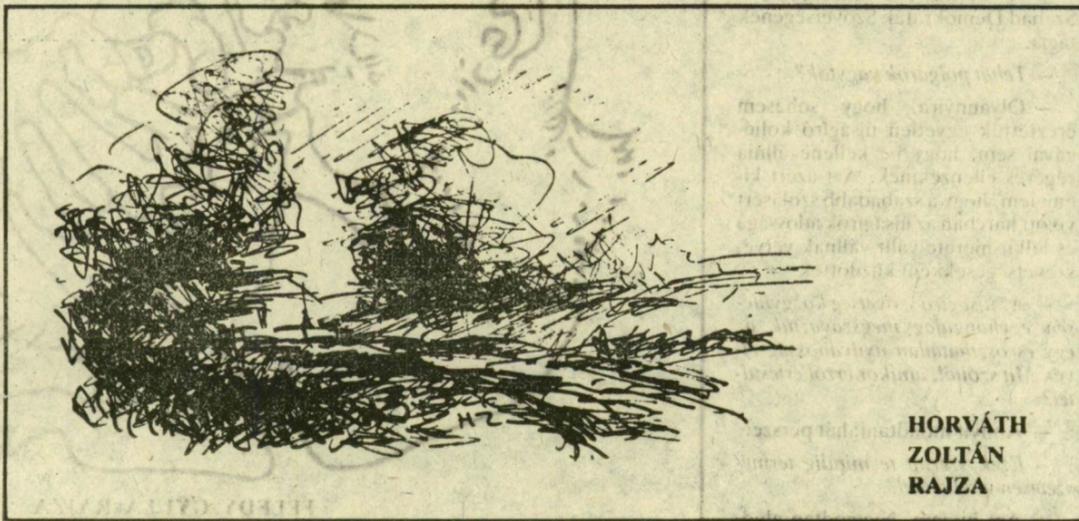
— A nagyhatalmak hogyan viszonyulnának egy magyar „harmadik út” megvalósulásához?

— Ha a jelenlegi állapotokat nézzük, akkor szerintem jól. Egyeztérően azért, mert a Gorbacsov nevével fémjelzett politikának szüksége van arra, hogy igazolódjon valahol. Ha Magyarországon, akkor ez számára kedvező: egy minta, melyre rá lehet mutatni: jövője van. Az Amerikai Egyesült Államoknak vagy az európai hatalmaknak sokkal érettebb politikuskai vannak, semhogy ne tudják, melyek Magyarország tényleges lehetőségei. Gondoljunk itt a semlegességgel kapcsolatos véleményekre: abban a pillanatban komolytalannak érezték. Mert nagyon jól tudták, hogy világpolitikai döntések függvénye a kis országok semlegessége, és nem maguk a kis országok határoznak ebben. Ez nem magyar kompetencia. Belső függetlenségünk megteremtése viszont már magyar kompetencia. De ez nem a semlegességgel egyenlő.

— Van-e az MDF-nek az egész nemzetet mozgósítani képes programja?

— Program sokféle van. Vannak egyszerűsége, és olykor ezek mozgósító erejük, például a lengyeleknél. Vannak kormányzati szintű programok, melyek részben szakszerűek, részben részletesek. Nos, az MDF is, mint minden mozgalom, meglehetősen zavarban van, mert viszonylag könnyű programokat alkotni, részleteset vagy rövidet, de a tényleges politikai eszközök híján, és egyáltalán a politikai hatás gyengesége miatt nagyon kétséges: a programok döntik-e el ma az életet. Az a program, amit az Országgyűlésen elfogadtunk, ma már kiegészül olyanokkal, amelyek az átmenetre tudnak választ adni és részben perspektivikus jelentőségűek is. Például az energetikai, az iparpolitikai, a mezőgazdasági, az egészségügyi program. Az MDF-nek öszre készül el egy meglehetősen átfogó gazdasági és politikai programja. De ebben nem mindig ott a kétség: nem inkább a napi politizálásban való eszesség, ügyesség, jártasság stb. dönti el az ország sorsát? Valaki azt mondta: „Egy politikai szervezetnek vagy egy politikusnak egyetlen jó lépése a napi politikában, a politikai gyakorlatban többet ér mindenféle programnál.” Én is így gondolom.

PODMANICZKY SZILÁRD

HORVÁTH ZOLTÁN RAJZA